

Holzbachová, Ivana

Charles Morazé a francouzská historiografie (I)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1986, vol. 35, iss. B33, pp. [43]-51

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106320>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVANA HOLZBACHOVÁ

CHARLES MORAZÉ A FRANCOUZSKÁ HISTORIOGRAFIE (I)

Ačkoli je Charles Morazé považován za jednoho z představitelů školy *Annales* — a tomu nasvědčuje i jeho přítomnost ve vedení časopisu od roku 1948 —, je jeho postavení v rámci tohoto směru francouzské buržoazní historiografie poněkud zvláštní. Morazé se více než jeho kolegové zajímá o teoretické a filozofické předpoklady historické vědy — a tím je zajímavý zase pro nás. Od ostatních představitelů školy *Annales* se Morazé, kterého v roce 1949 označil Braudel za jednoho z nejnadanějších Febvrových žáků,¹ liší i tím, že neodsuzuje příliš ostře politickou historiografii. Sám byl v padesátých letech profesorem Institutu politických studií na Pařížské univerzitě a přednášel politickou vědu i na univerzitě v Sao Paulu.² Faktem ovšem je, že v knize zabývající se brazilskou politikou vychází Morazé z dějin Brazílie, které chápe jako střetávání různých historických časů, jež se více než v Evropě promítá do současnosti, a že úvahy o politice jsou pro něho především úvahami o politické struktuře a jejích společenských, ekonomických a historických předpokladech.

Už to nasvědčuje tomu, že Morazé neopouští intelektuální dědictví *Annales*. O tom svědčí i jeho kniha *Les bourgeois conquérants*, kterou pozitivně přijal Braudel a — podle Braudelova svědectví — i Febvre.³

Morazé sám konstatuje, že byl ovlivněn i Lévi-Straussem, Piagetem a Goedelem. I on sám rozlišuje mezi několika typy knih, které píše: jsou to knihy čistě historické, psané v tradicích *Annales* (*Les bourgeois conquérants*), knihy politologické až politické (k těm prvním patří citovaná kniha o Brazílii, ke druhým *Les Français et la République*⁴ a *Le général de Gaulle et la République*⁵) a konečně pokusy o globální pojetí světového vývoje a podmínek jeho výzkumu (*Essai sur la civilisation de l'Occident*⁶

¹ Braudel, F.: *En marge ou au coeur de l'histoire?* *Annales* 1949/3, s. 315.

² Morazé, Ch.: *Les trois âges du Brésil*. Paris 1954, s. 9.

³ Braudel, F. in: Morazé, Ch.: *Les bourgeois conquérants*. Paris 1957, s. IX a X.

⁴ Paris 1956.

⁵ Paris 1972.

⁶ Paris 1950.

a La logique de l'histoire⁷).⁸ Už jenom to ukazuje na širokou paletu jeho zájmů, která ani ve škole Annales není zvlášť obvyklá. Podobně je zaměřen snad P. Chaunu, kterého však od Morazéa oddělují jak politické názory, tak menší schopnost teoreticky myslet.

Morazé navazuje na nejlepší tradice zakladatelů Annales v chápání historiografie jako vědy o lidech a pro lidi, jako vědy zaměřené k praxi a humanisticky motivované. Mottem jeho díla by mohla být slova: „Jak máme učit o sociálním vývoji nebo politickou vědu, aniž se ptáme, co znamená smrtící síla shromážděná ve světě, jehož polovina umírá hladu?“⁹ Historie je tedy pro Morazéa vědou o člověku a to platí i o historii sociální a hospodářské.¹⁰ Morazé kritizuje např. Demangeona za zanedbání lidského faktoru a naopak zdůrazňuje Annales jako historiografický směr, který nikdy neztrácí lid ze zřetel.¹¹

I když Morazé často pochybuje o existenci historických zákonitostí, a proto odmítá „poučení z historie“ v jeho povrchním smyslu — historie je vědou o změně, a proto nemůže dávat recepty na úspěch¹² — domnívá se, že z historie vyplývá pro člověka jisté obecné zaměření: „Historie nepředepisuje lidem jejich povinnosti, ale je povinností člověka vytvořit si vědomí, které od minulosti do budoucnosti a na celém světě reflektuje univerzální lidskou solidaritu.“¹³ Prohřešku proti tomuto požadavku se dopustila ta historiografie, která brala na zřetel pouze Evropu a nezajímala se o to, co se dálo mimo ni. Evropa je podle Morazéa přibližně od počátku 20. století mrtvým muzeem. Jehoho dědictví se zmocnily USA a Rusko, Evropa sama se stala zajatkyň své vlastní historie.¹⁴ S obavami pozoruje, zda pokrok, který v ní začal, neskončí katastrofou.¹⁵ Proti evropocentristickému pohledu na dějiny klade Morazé pohled globální¹⁶ a sám se k němu snaží přispět. Ne tím, že se nějak zvlášť zajímá o mimoevropské národy na rozdíl od národů evropských — s výjimkou knihy o Brazílii je centrem jeho úvah většinou Evropa a Francie —, ale tím, že Evropu a Francii chápe v kontextu světového vývoje, Francii pak přímo jako průsečík globálních vlivů. V jeho úvahách má koneckonců právě Francie roli vrcholu evropské kultury, který je nejen nejvíce ohrožen, ale který by měl mít také ještě tolik sil, aby dokázal provést žádanou syntézu.¹⁷

Zmínili jsme se již o tom, že podle Morazéa historiografie nemůže formulovat zákony. Toto tvrzení prosazoval Morazé zejména na začátku své dráhy v rozsáhlé studii, v níž se zabýval Simiandovým pojetím historie a kterou nazval příznačně *La leçon d'un échec*.¹⁸ Morazé při kritice Si-

⁷ Paris 1967.

⁸ Tím není výčet Morazéových knižních publikací ukončen.

⁹ Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 7.

¹⁰ Morazé, Ch.: *La France bourgeoise*. Paris 1947, s. X.

¹¹ Morazé, Ch.: *Géographie et réalité*. Annales 1948/1, s. 31.

¹² Morazé, Ch.: *La France bourgeoise*, s. IX, X.

¹³ Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 236.

¹⁴ Tamtéž, s. 249—250.

¹⁵ Tamtéž, s. 41.

¹⁶ Tamtéž, s. 10—11.

¹⁷ Morazé, Ch.: *La crise de l'éducation française*. Annales d'histoire sociale, 1945/II, s. 125.

mianda vychází z toho, že Simiandův pokus přizpůsobit historiografii — a zejména ekonomickou — fyzice — neskončil úspěchem. Argumentuje tím, že společenský zákon chápáný jako statistický výsledek průměrného chování lidí, na jehož základě by byla možná předvídatelnost ve společenských vědách, by byl možný jedině tehdy, kdyby lidská svoboda byla úplná a lidské chování by nebylo řízeno lidskými zájmy.¹⁹ Protože lidská povaha obsahuje city, kterých se při výkladu nemůžeme zbavit, aniž bychom se zbavili možnosti člověku porozumět, musíme uznat, že společenská kauzalita je jiná než vědecká: „Pro člověka je každá hodnota realitou a každá realita hodnotou; touto reversibilitou se má historik zabývat.“²⁰ Podle Morazéa není problém zákonů v historické vědě primární. Na prvním místě má být zkoumání historického vývoje.²¹

Základní a nepopiratelný rozdíl mezi experimentálními přírodními vědami a vědami společenskými byl podle Morazéa na počátku jeho vědecké dráhy v tom, že přírodní vědy mohou stavět na přírodních zákonech. Nikdo nepředpokládá, že by tomu mohlo být jinak. To je intelektuální nemožnost. Ale ve společenských vědách tomu jinak je. Společenské vědy mají co dělat s mentalitou a mentalita se vyvíjí. Jakmile uznáme vývoj mentality, nemůžeme podle Morazéa očekávat, že reakce sociálního řádu zůstanou stále tytéž.²²

Avšak ani tehdy nesklouzl Morazé k čistému idiografismu. I když zdůrazňoval důležitost erudice, požadoval, aby se historik „nad ní pokusil zkonstruovat dílo, které skutečně přinese obecné poznání lidských podmínek.“²³ Ostatně o tři roky později Morazé upozorňoval na to, že erudice nestačí, pokud není doplněna syntézou.²⁴

Právě požadavek obecné syntézy spojený s vizí světa jako jediného vyvíjejícího se celku umožnil Morazéovi přiblížit se k požadavku historiografie jako vědy. Jestliže je vývoj obrovská kontinuita, kterou můžeme sledovat až ke kosmickým počátkům planety,²⁵ jestliže veškerá dnešní lidská aktivita je pokračováním aktivity planety,²⁶ pak člověk, jeho dějiny a jejich poznání musí mít něco společného se Zemí, jejím vývojem a jejím poznáním. Proto může Morazé odmítnout určení historie jako umění. Výzkum v ní je sice záležitostí jedince, ale přesto se došlo k určitým závěrům, které stačí pro to, abychom historiografii považovali za vědu. Zjistilo se, že její předmět — minulost — nepochybně existuje. Je třeba v ní objevit podstatné vztahy a ptát se, zda jsou dostatečně jisté pro vědeckou pravděpodobnost.²⁷ Morazé se domnívá, že tato podmínka v histo-

¹⁸ Morazé, Ch.: *La leçon d'un échec. Mélanges d'histoire sociale I* (1942).

¹⁹ Tamtéž, s. 20—21.

²⁰ Tamtéž, s. 35.

²¹ Tamtéž, s. 23.

²² Tamtéž, s. 9—11.

²³ Tamtéž, s. 5.

²⁴ Morazé, Ch.: *La crise de la éducation française*, s. 124—125.

²⁵ Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. V.

²⁶ Tamtéž, s. 1.

²⁷ Tamtéž, s. 243—244. Morazé zde uvádí některé takové vztahy v oblasti biologické, demografické, v ekonomii rodiny, ve vlivu půdy na vývoj a ve vývoji duchovního života.

riografii splněna je a že člověk a jeho reakce mohou být v naší době studovány s jistotou, která se blíží jistotě vědecké.²⁸ Od tohoto názoru neustupuje ani o více než patnáct let později v *La logique de l'histoire*, kde sice upozorňuje na to, že poznání člověka se musí řídit podle jiného modelu než poznání přírody,²⁹ ale zároveň znovu tvrdí, že historik by se měl pokud možno chovat jako vědec, tj. dostat se k takovému stupni jistoty, kterou zaručují přírodní zákony.³⁰

Stejně jako požadavek historie pro život i požadavek komplexnosti historie přibližuje Morazéa k historiografii *Annales*. Ačkoli se on sám ve svém speciálně historickém díle zabývá především ekonomickou — a částečně — i sociální historií, volá po rozšíření historie mentalit,³¹ po vytvoření historie malířských technik a barev,³² požaduje rozšíření znalostí o vývoji materiálních podmínek lidského života,³³ uvažuje o vrstevnatosti dějin jako o vrstevnatosti časů.³⁴ S historiografií *Annales* jej spojují i požadavek vysvětlení³⁵ a požadavek pracovní hypotézy.³⁶ Ten ovšem poněkud překračuje v požadavku obecné vize, jež má sloužit — opět podobně jako v *Annales* — potřebám koordinace výzkumů³⁷ v rámci společenských věd, k nimž má Morazé někdy sklon přičítat i historiografii v širším smyslu.

Morazé sice uvažuje o rozdílnosti mezi přírodními a společenskými vědami, avšak odmítá uvažovat o rozdílu mezi vědami o přítomnosti a o minulosti. Přesto však rozlišuje mezi společenskými vědami a historiografií, respektive jinými humanitními obory. Ty podle jeho názoru obsahují určité rysy individuálního, které společenské vědy nejsou s to postihnout: vědy o člověku nemohou nahradit humanitní obory. Podle Morazéa se „historie nedá redukovat na rovnice, krása na axiomy ani víra na systémy.“³⁸ Vědy o člověku by podle jeho názoru mohly rozlišit to, co můžeme pochopit, od toho, co můžeme jen vycítit. Dalo by se tak určit to, co je společné všem lidem mimo hranice tříd, národů a kultur. Výuka založená na takovém postupu „by měla moc přesvědčení, jako měly přísné logiky, z nichž se zrodily exaktní vědy.“³⁹

Tato Morazéova slova naznačují už další stupeň jeho myšlenkového vývoje, který je nejjasněji vyjádřen v *La logique de l'histoire* a který se vyznačuje určitým kolísáním mezi touhou nalézt pro historiografii model takových přístupů, které by ji spojovaly s přísnou vědou — touha vyplývající z Morazéova postulátu historie pro život — a vědomí, že tento cíl není možno splnit na základě redukcionismu (a jinou možnost Morazé v podstatě nevidí).

²⁸ Tamtéž, s. 238.

²⁹ Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 17.

³⁰ Tamtéž, s. 80—81.

³¹ Tamtéž, s. 110.

³² Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 178.

³³ Morazé, Ch.: *La crise de l'éducation française*, s. 120.

³⁴ Morazé, Ch.: *Les trois âges du Brésil*, s. 17.

³⁵ Morazé, Ch.: *Géographie et réalité*, s. 28—29.

³⁶ Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 247.

³⁷ Tamtéž, s. 237.

³⁸ Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 16.

³⁹ Tamtéž, s. 16.

Morazé od počátku s výhradami a kolísáním vychází z přesvědčení, že pro společenské vědy jsou charakteristické jisté metody, které je — protože jsou přizpůsobeny jejich předmětu — odlišují od přírodních věd. Tyto metody musejí především brát v úvahu vývoj jako jednu z podstatných evidencí společenského a lidského života. To spojuje společenské vědy s historiografií. Společenské vědy se bez ní nemohou obejít. Historiografie je nutnou podmínkou poznání nejen minulosti, ale i přítomnosti. Na druhé straně dlouhá doba izolace historiografie od společenských věd způsobila, že v ní často chybí teorie a že se omezuje na verifikaci údajů společenských věd. Chybějící teorii se někdy snaží vypůjčit si právě od společenských věd, ale přitom mohou vzniknout jisté obtíže.⁴⁰

Přesto v souladu s tendencemi *Annales* zejména v jejich generaci uvažuje Morazé o vytvoření systému společenských věd včetně historiografie, systému, který by měl umožnit globální poznání společnosti a jejich dějin. „Těsnější spolupráce mezi historií a sociálními vědami je podřízena lepší koordinaci mezi sociálními vědami a tomu, že do jejich prostředí budou zavedeny lingvistika, epistemologie, logika a psychofyziologie, přičemž dvě poslední jsou pravděpodobně určeny k tomu, aby spolu s historií vytvářely jádro souboru.“⁴¹ Podobně se Morazé vyjadřuje v *La logique de l'histoire*, kde však místo psychofyziologie nastupuje antropologie — čímž je do určité míry osvětleno Morazého chápání antropologie — a kde se také uvádí praktický cíl obecného metodologického základu společenských věd: vytvoření takové kolektivní morálky a takového vědeckého a intelektuálního statusu, který by byl s to kompenzovat válečnou techniku.⁴²

Na druhé straně se však Morazé — na rozdíl od *Annales* — snaží najít jednotný teoretický a ontologický základ jednoty lidstva a tím i jednoty dějin. V knize zasvěcené tomuto cíli, *La logique de l'histoire*, používá k tomuto účelu pojmu *historicity*. Částečně je přitom ovlivněn strukturalismem, když píše: „Struktury rozumu, řeči a společnosti jsou co možná nejbližší živé struktuře, která je ruší tím, že do nich vnáší neredukovatelné skutečnosti; dělá to však jen v momentu, kdy nahrazují to, co se stalo už téměř úplně koherentní a v místě, kde se jejich koherence bortí.“⁴³

Podle Morazéa musíme jednotu lidí hledat za geopolitikou, obchodem, uměním a vědou. Lidská solidarita je vázána na skrytou existenci určité funkce, která je společná všem lidem, i když ji každý zakouší sám na sobě. Touto funkcí je *historicity*. Morazé ji definuje jako „skupinu funkce, která nutí člověka měnit, omezuje fyzické, fyziologické i kolektivní funkce těchto změn a jejich výsledků, omezuje oblast svobody, vědomí a vůle . . . Z ní plynou racionální a morální imperativy, i když neosvětlují tajemství vědomí ani vůle. Jejich činnost řídí historii, aniž určuje detaily. Je interní funkcí a ponechává lidem určitou svobodu výběru.“⁴⁴ Morazéova

⁴⁰ Morazé, Ch.: *L'histoire et l'unité des sciences de l'homme*, *Annales* 1968/2, s. 234—235.

⁴¹ Tamtéž, s. 240.

⁴² Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 13.

⁴³ Tamtéž, s. 23.

⁴⁴ Tamtéž, s. 60.

definice tedy působí značně mysticky, historicita se jeví jako nedostatečně postižený faktor, pod kterým se může skrývat mnohé. Morazé si uvědomuje relativní chudost tohoto pojmu. Píše, že o historicitě víme pouze to, že se projevuje diferencemi⁴⁵ a že tedy, abychom ji poznali a abychom zjistili, co lidi spojuje, musíme nejprve zkoumat, co je rozděluje.⁴⁶ V pojmu historicity, se už projevuje Morazéův vztah k biologii: používá biologické analogie, v níž je historicita funkcí a lidstvo orgánem. Analogie je však omezena tím, že lidstvo podle Morazéa závisí i na jiných materiálních a logických konstantách.⁴⁷

Morazéovy sympatie k biologii jako k modelu historického poznání a částečně jako ontologického základu dějin, které se projevují nejvýrazněji v *La logique de l'histoire*, ale byly přítomny už v některých jeho starších dílech, jsou pozoruhodné ve dvou směrech: v souvislosti s jeho vlastní kritikou Simianda a v souvislosti s postupy školy Annales.

Právě v kontextu *La logique de l'histoire* se Morazéova kritika Simianda jeví jako kritika založená na předpokladech, které Simianda s Morazéem spojují: na touze dobrat se poznatelnosti v humanitních vědách a v historiografii zvláště. V *La leçon d'un échec* Morazé rozebírá Simiandův neúspěch při pokusu proniknout k tomuto cíli na základě vzoru ve fyzikálních vědách. V *La logique de l'histoire* se k němu pokouší proniknout sám a jako vzor používá vědu, která má podle jeho názoru ke člověku, společnosti a jejich dějinám blíže, vědu o životě a jeho vývoji. Snaží se přitom postupovat také opatrněji. Z toho plynou nedůslednosti jeho názoru. Jednu z nich jsme mohli poznat v souvislosti s pojmem historicity, na některé další ještě poukážeme.

Tím, že se pokouší o ontologické a teoretické založení historické vědy, se Morazé do značné míry vymyká škole Annales. Ale právě z jejího kontextu je jasná možná motivace nejen jeho počínání, ale zejména způsobu, jakým si vede. Je celkem nepřilíš podstatné, že za jeho snahou nalézt základ jednoty lidstva můžeme cítit vliv myšlenky globální historie, kterou prosazoval zejména Braudel. Důležitá je otázka, proč právě biologie. Domnívám se, že zde jde o pokus dostat se z určitého dilematu: Historikové soustředění ve škole Annales — alespoň v jejich počátečních fázích — trvali na požadavku vědeckosti historiografie. Na druhé straně se však odmítali zabývat „filozofií“, a nebyli proto s to vytvořit dostatečný teoretický základ historické vědy. Jestliže tedy Morazé chtěl postihnout její ontologické předpoklady, nemohl se — v kontextu Annales — obrátit k myšlence společnosti jako relativně samostatného ontologického stupně reality a — poučen Simiandovým neúspěchem — obrátil se k biologické skutečnosti, jako ke stupni nejbližší nižšímu, pro nějž už ontologie existovala. Tento obrat je — opět v kontextu Annales i v kontextu světové vědy — o to pochopitelnější, že biologie patří k prudce se rozvíjejícím vědám a že se k jejím poznatkům — v souvislosti s demografií i ovliv-

⁴⁵ Další pojem, kterého historikové Annales, pokud se chtějí vyjadřovat alespoň trochu teoreticky, používají.

⁴⁶ M o r a z é, Ch.: *La logique l'histoire*, s. 61.

⁴⁷ Tamtéž, s. 62—63.

nění strukturalistickou antropologií — obrací mnoho představitelů třetí a čtvrté generace *Annales*.

S vlivem biologie jsme se u Morazéa mohli setkat už v *Essai sur la civilisation de l'Occident*. Tam sice Morazé popírá existenci společenských zákonů analogických fyziologickým,⁴⁸ ale používá biologických analogií. V těchto analogiích pokračuje i *La logique de l'histoire*. Zde však jde dál. Zatímco v *Essai* se ještě mohlo zdát, že jde o nahodilé analogie, spíše obrazy nebo slovní hry, v *La logique de l'histoire* se už nad nimi Morazé zcela vážně zamýšlí. Uvádí např., že kultury nemají autonomní a přesnou strukturu hotových živočichů. Každá z nich se prý skládá z měnicích se částí a vztahů, žádná z nich není nezávislá na ostatních a všechny se vyvíjejí, aby vytvořily obecný organismus lidstva. V tom vidí Morazé analogie se vznikem embrya a z toho — a to je důležité — vyvozuje závislost historie na biologii.⁴⁹ Objevuje se tu i empirický poznatek, že změny v podmínkách života vedou lidi ke změnám symbolického světa.⁵⁰

S pojmem historicity souvisí analogie mezi biologickým a historickým vývojem. Už v *Essai* upozorňoval Morazé na to, že v evolucionistické teorii vždycky chybí přechodné typy od jednoho druhu ke druhému. Podle Morazéa zřejmě existovaly „velmi krátké momenty, kdy se — náhle — objevilo nové, aniž víme jak, a dlouhé momenty stability.“⁵¹ V *La logique de l'histoire* pak už otevřeně mluví o vývoji prostřednictvím mutací — zejména v oblasti vývoje kultury,⁵² v souvislosti s tzv. památnými fakty⁵³ a převládáním určitých druhů technik a vynálezů.⁵⁴ Zde se přitom analogie s biologickými mutacemi prohlubuje analogií s přirozeným výběrem.

Z oné podstatné roviny, která je mj. vyjádřena i pojmem historicity vyvozuje Morazé své úvahy, které se týkají speciální oblasti vývoje, vzniku nového, a to takového, jehož autora — člověka — lze přesně určit. „Historicita je hra aktivních dysymetrií, jejichž krajnosti jsou krajnostmi historie samé, která nevytváří nové a progresivní, aniž zničí již dříve dosažené. Historie tak pokračuje v biologickém prostřednictvím vášní a milostí vynálezů. Na normální hře elementárních regulací řízených fyziologickou homeostází závisí regulace kolektivit a jejich následností.“⁵⁵ Z toho pak Morazé vysvětluje, že i nejindividuálnější proces plyne z kolektivního.

To je v souladu s dalšími výroky v jeho díle, v nichž zdůrazňuje, že ačkoli individuality hrají ve vývoji společnosti velkou roli, musí se historie zaměřovat na masy.⁵⁶ To je dáno tím, že vše nové, co vzniká prostřednictvím jedinců, může vzniknout jen proto, že je to reakcí na změny v celku společnosti.⁵⁷ Přitom Morazé zdánlivě uznává i roli náhody: „Lo-

⁴⁸ Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 74.

⁴⁹ Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 50.

⁵⁰ Tamtéž, s. 175.

⁵¹ Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 67.

⁵² Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 49.

⁵³ Tamtéž, s. 88—90.

⁵⁴ Tamtéž, s. 93.

⁵⁵ Tamtéž, s. XX.

⁵⁶ Morazé, Ch.: *La France bourgeoise*, s. 207.

gika dějin diktuje chování těm, z nichž dělá aktéry tragédie, jejíž obvod sama diktuje. Ale náhody — náhody nebo inspirace tajemně diktované nevědomými determinacemi? — hrají také svou roli.⁵⁸ „Každý člověk je na křižovatce dvou možných světů vzájemně na sebe neredukovatelných. Jeden, volní, je adaptivní, náhodný efemerní a znovuzačínající; druhý, inteligentní pokračuje v biologické práci, je tvůrčí, uspořádaný a trvalý ve svých důsledcích a . . . řízený nutností.“⁵⁹ Pozoruhodné tu je, že Morazé vyvozuje z biologie nikoli volní, nýbrž zákonitě a trvalé. Do určité míry se tak odlišuje od některých iracionalistických směrů vycházejících právě z biologie, i když jistá iracionalita je zachována i v jeho koncepci.

Vznik nového tedy podle Morazéa vyplývá ze dvou vzájemně se křižujících proudů: nahodilého a toho, co vyplývá z hlubších základů společnosti. Na těchto základech také závisí, zda se nové jako nové ve společnosti etabluje, zda se stane součástí vývoje a nezmizí jako pomíjivá epizoda.⁶⁰

Vydeme-li z Morazéova chápání vzniku a osudu nového, nutně si musíme položit otázku po vztahu Morazéa a strukturalismu. Morazéovo pojetí vývoje nese s sebou některé jeho znaky a zároveň i znaky pokusu překonat evidentní slabiny strukturalistického pojetí vývoje. Se strukturalismem má Morazé společný důraz na hlubinné struktury. To zdůrazňuje i on sám, když se o vztahu mezi historiografií *Annales* a strukturalismem zmiňuje.⁶¹ Morazé ovšem ony hlubinné struktury hledá především v analogii s biologickým. Stejně jako strukturalismus Morazé zdůvodňuje možnost vzniku nového tlakem společenského prostředí, stejně jako on zdůrazňuje význam kolektivního. Na druhé straně stejně jako strukturalismus i Morazé není s to dostatečně vznik nového vysvětlit. Protože je dějepisec a jeho pohled na společnost je dynamičtější než u většiny strukturalní antropologie, pocituje svou neschopnost palčivěji než ostatní strukturalisté. Pokouší se ji kompenzovat jak analogií s biologickým vývojem, tak připuštěním role náhody. Avšak z příkladů jeho pojetí, které jsme uvedli výše, vyplývá, že jeho řešení této otázky není dostatečné. Právě zde se do jeho pojetí podle našeho názoru dostává prvek iracionalismu, který spíše než na strukturalismus — v němž je obsažen spíše jen jako latentní možnost — ukazuje na vliv Gurvitchova dialektického hyperempirismu. Nemůžeme prokázat, že zde skutečně tento vliv existuje, ale pravděpodobnost je poměrně velká: Morazé musel Gurvitchovo učení znát a musel vědět i to, že některé prvky Gurvitchových názorů převzal Braudel. Ale i kdyby tu přímý vztah nebyl: Morazé i Gurvitch odpovídají na podobný problém za stejné duchovní situace podobnými prostředky a — z našeho hlediska — podobně neuspokojivě.

⁵⁷ Morazé, Ch.: *Histoire du développement culturel et scientifique* t. V (sous la direction de Ch. Morazé). Paris, UNESCO, 1969, s. 387; podobně v *Essai sur la civilisation de l'Occident* s. 154—155.

⁵⁸ Morazé, Ch.: *Le général de Gaulle et la République*, s. 137.

⁵⁹ Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 54.

⁶⁰ Tamtéž, s. 103.

⁶¹ Morazé, Ch.: *L'histoire et l'unité des sciences de l'homme*, s. 238.

Na Morazéovo ovlivnění strukturalismem poukazují i ta místa v jeho dílech, kde uvažuje o významu jazyka a kde upozorňuje na určité analogie mezi jazykem a vědou⁶² nebo mezi jazykem a historickými jevy.⁶³ Na druhé straně Morazé uvažuje i o vývoji jazyka, a to podobně jako o vývoji obecně.⁶⁴ Tím sice na jedné straně rozvíjí analogii mezi jazykem a společností, ale na druhé straně se oslabuje podobnost s antropologickým strukturalismem. Vynořuje se ovšem možnost příbuznosti se strukturalismem genetickým.

CHARLES MORAZÉ UND FRANZÖSISCHE HISTORIOGRAPHIE

Ch. Morazé gehört heute zu den führenden Historikern der Annaleschule, aber zugleich übergreift er diese Schule durch sein Streben, die Grundlagen der Gesellschaftsentwicklung zu erfassen. Obwohl er vornehmlich am Beginn seiner Tätigkeit im Zusammenhang mit der Kritik Simiands einige idiographische Auffassung ausdrückt, tritt später in seinem Werk das Wissenschaftlichkeitspostulat in den Vordergrund. Das gilt nicht nur für die Gesellschaftswissenschaften, sondern auch für die Historiographie selbst. Er bemüht sich, diese Wissenschaftlichkeit — nach der Kritik des Simiandsches Physikalismus — auf dem Vorbild der Biologie zu begründen, was hauptsächlich in seinem Historizitätsbegriff ausgedrückt ist. Ontologisch geht er dabei aus dem Gedanke der Welteinheit aus.

Manche Morazés Auffassungen zeigen, daß er wie durch den Positivismus Comtscher Prägung als auch durch den Strukturalismus beeinflusst war. Als Historiker muß er aber vor allem über die Entwicklung nachdenken. Bei seinem Versuch, statische Sicht auf die Geschichte zu überwinden, dringen in seine Auffassung einige irracionalistische Elemente durch.

⁶² Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 161—162.

⁶³ Morazé, Ch.: *La logique de l'histoire*, s. 148—149.

⁶⁴ Morazé, Ch.: *Essai sur la civilisation de l'Occident*, s. 160.

